

Månadsbrev till Ekumeniska Kommuniteten i Bjärka-Säby

December 2010

Kära systrar och bröder,

Adventstiden, ljuv, allvarsam och brinnande av hopp, är här. När *Gloriat*¹ sjöngs i vår mäsas i Slottskapellet Första söndagen i Advent tände en av de unga ministranterna det första adventsljuset och turifer² berökte altare, Evangelium, adventsljusstake och en lovsjungande församling. Vi förnam närvaron av det hopp som är långt mer än en förhoppning, doften av helighet fyllde kapellet, och vi inledde julens förberedelsetid med en bön om att våra liv och vår gemenskap under Kyrkans nya år skall vara öppna för honom som kommer till oss, både som barnet som föds i Betlehem och som Konungen i skyn.

Men vad kommer det sig att kyrkoåret börjar med Advent och inte med påsk, som är det heliga årets höjdpunkt och den högtid som först firades i kyrkan? Det kanske förvånar en del att begreppet *kyrkoår* är relativt sentida. Det började användas först efter reformationen, medan det heliga årets *dagar* och *tider* fick sin bestämda plats och rytm i den tidiga kyrkan. Under en stor del av historien har kyrkoåret emellertid inte betraktats som en avgränsad enhet vars början och slut markeras på ett särskilt sätt. Det heliga året är snarare att likna vid en spiralrörelse utan början och utan slut, där tiderna upprepas och går in i varandra, allt medan kyrkan årsvarv efter årsvarv växer djupare in i det mysterium hon firar. Exakt var spiralen övergår i ett nytt varv går inte att säga och är mindre viktigt. Liturgins tempus, som alltid är presens, gör dessutom frågan om kyrkoårets början till ett spørsmål av underordnad betydelse.

Med tiden har man ändå i de flesta kyrkor känt ett behov, för ordningens skull, att markera en början och ett slut på kyrkoåret. Vilken tid på året skulle till exempel kyrkohandböcker, mässböcker och predikosamlingar utgå från? Här finns dock ganska stora skillnader. Medan årets rytm, med de viktiga tiderna och festerna, är densamma i alla kristna traditioner, räknar man kyrkoårets början på olika sätt. Detta utgör inget ekumeniskt problem, till skillnad från firandet av påsken som olyckligtvis infaller vid olika tider i väst och öst.

¹ Gloria = lovsången efter tillsägelsen av syndernas förlåtelse i söndagens huvudgudstjänst, där hela församlingen sjunger med änglarna utanför Betlehem: "Ära vare Gud i höjden..."

² Turifer = ministrant som svingar rökelsekaret i gudstjänsten

Det ortodoxa kyrkoåret börjar den 1 september, men inleder inte någon särskild tid under året. Detta datum infaller mitt i raden av söndagar efter pingst. Historiskt hör det samman med att 1 september räknades som nyårsdag i det medeltida bysantinska riket. Som sådan fungerade den också i Ryssland ändå in på 1700-talet då Peter den Store införde västerländsk datering. Ortodox tradition framhåller också denna dag som inledningen på Jesu offentliga gärning då han predikade i Nasaret. Liturgiskt är det intressant att notera att en av läsningarna i det nya kyrkoårets första gudstjänst i ortodoxa kyrkor är profetordet från Jesaja, som Jesus citerar i Nasarets synagoga. "Herrens Ande är över mig, ty han har smort mig till att frambära ett glädjebud för de fattiga ... och förkunna ett nådens år från Herren." Dessa ord ur Lukasevangeliets fjärde kapitel utgör också en av läsningarna när kyrkoårets inleds i västlig tradition, och har gett Första söndagen i Advent dess firningsämne i Evangelieboken: *Ett nådens år*.

De orientaliska kyrkorna har sinsemellan olika sätt att se på kyrkoårets början. Kopterna räknar sin kristna historia från en stor martyrdag som drabbade kyrkan i Egypten den 29 augusti 284, och inleder därför sitt kyrkoår detta datum. De etiopiska kristna räknar kyrkoårets början från 11/12 september, en följd av judiskt inflytande. På denna dag börjar nämligen det judiska året. Den syriska kyrkan däremot räknar julen och dess förberedelsetid, Advent, som kyrkoårets början.

Även i västlig tradition har det funnits skillnader i synen på när kyrkoåret börjar. Vissa delar av kyrkan räknade tidigt påsken som kyrkoårets inledning. Andra gjorde Marie Bebådelsedag, den 25 mars, till det kristna årets upptakt, eftersom bebådelsen betraktades som inkarnationens egentliga begynnelse. I delar av Nordafrika räknade man under tidig medeltid den 1 mars, månårets och den gamla romerska kalenderns nyår, som inledningen också till kyrkans år.

Det allra vanligaste har dock varit att se julen, tiden för Jesu födelse, som den första dagen på kyrkans år. Martin Luther var en av dem som gärna framhöll juldagen som kyrkoårets första dag. Gamla liturgiska handböcker börjar därför ofta med julen och slutar med advent. Men eftersom advent hör till julen, så som dess förberedelsetid, blev det mot slutet av medeltiden vanligare att låta både predikosamlingar och missalen börja med Första söndagen i Advent.

När den gregorianska kalendern 1582 ersatte den julianska i stora delar av Europa – i Sverige dröjde det till 1753 – fastställdes den 1 januari som nyårsdag. Det gav frågan om kyrkoårets början ny aktualitet eftersom man i praktiken nu betraktade advent som inledningen på det kristna året. Kyrkan framhöll att man hade ett eget år, som var oberoende av kalendrar som bygger på solåret. Det är i slutet av 1500-talet som själva begreppet "kyrkoår" börjar användas och vars inledning nu knyts till advent, julens förberedelsetid. I västlig tradition, både romersk-katolsk och protestantisk, består adventstiden av fyra söndagar, medan den i ortodoxa kyrkor har samma längd som Påskfastan, 40 dagar, och därför börjar den 15 november.

Så långt något om den historiska bakgrunden till kyrkoåret och adventstiden. Det väsentliga är dock vad denna tid innebär och varför den är så viktig för oss. Personligen upplever jag för varje år advent som en av årets rikaste tider, ja, den har blivit något av min favoritperiod under det heliga året. Under advent inriktar vi oss på firandet av Kristi Födelses Fest, inkarnationens stora högtid, som uppenbarar den kristna trons mest gnistrande diamant: Gud har blivit människa och tagit sin boning ibland oss. Guds ofattbara gåva till oss är anledningen till att jul är gåvornas högtid.

Men Advent är på samma gång en period som binder samman Kristi första ankomst med hans andra ankomst. De två linjerna flätas ihop under denna tid. Själva ordet Advent betyder ankomst. Kristus *har* kommit – och han *skall* komma åter! Men han *kommer* oavbrutet sin kyrka till mötes, både som barnet som föds i Betlehem och som Konungen på skyn. Guds rikes tempus är presens. Under adventstiden levandegörs, mer än någon annan period på året, trons och kyrkans eskatologiska karaktär. Det grekiska ordet *eschaton* har betydelsen *det yttersta* och används vanligen när vi talar om den yttersta tiden och händelserna däromkring. Men *eschaton* – eskatologin – är inte främst en lära om den yttersta tiden, det är en dimension i tron. Kristendomens eskatologiska dimension är alltings fullbordan i den nya tidens, Guds rikes, slutliga genombrott. Vi väntar nya himlar och en ny jord, utropar profeten Jesaja på kyrkoårets sista söndag, Domssöndagen eller Kristus Konungens dag. Denna förväntan fördjupas under adventstiden. Därför bör man inte heller alltför starkt betona kyrkoårets slut och dess början. Slutet och början går in i varandra. Som Alexander Schmemmann uttrycker det: det unika med kristendomen är att den börjar med slutet! Eller med Kristi ord i Uppenbarelseboken: "Jag är början och slutet."

Detta blir som tydligast under adventstiden, vars två första söndagar i Evangelieboken handlar om det rike vi väntar på. Advent är visserligen julens förberedelsetid, och det kan först tyckas förvånande att de två första söndagarna i denna tid överhuvudtaget inte berör julens tema. Men det är ingen tillfällighet. Den första söndagen i Advent möts vi varje år av Matteusevangeliets berättelse om Jesu inridande i Jerusalem. Historiskt hör den hemma vid en annan tid på året, slutskedet av Stora Fastan. Här läses alltså samma evangelium som på Palmsöndagen, men på första Advent är perspektivet ett annat än under Stilla veckans inledning då Jesus går sitt lidande till mötes. När Jesus i Advent sätter sig på åsnefölet och folket tar av sig sina mantlar och skär kvistar av palmerna framför honom, förebådas profetiskt hans återkomst i härlighet som hela jordens konung. Det förstärks av en av adventstidens stora profeter, Sakarja, vars ord också hörs varje år på denna söndag: "Krigets vapen skall förintas. Han skall förkunna fred för folken, och hans välde skall nå från hav till hav, från floden till världens ände."

Andra söndagen i Advent utvecklas denna profetiska tematik under rubriken "Guds rike är nära". "Fatta mod, var inte rädda, Se, er Gud är här", förkunnar Jesaja denna söndag, och i ett av evangelierna hör vi Jesus undervisa om förnyelsen av hela kosmos med en underbar bild: "Himmelriket är som en surdeg som en kvinna arbetar in i tre mått mjöl; till slut blir alltsammans syrat."

Adventstiden börjar alltså med slutet: Kristi återkomst för att upprätta hela skapelsen. Det kristna livet börjar alltid med detta "slut". Genom dopet inträder människan i den åttonde dagen, som för de första kristna var söndagen och på samma gång en hänförande bild av den nya tidsåldern. Genom vatten och Ande föds vi in i det rike som vi väntar, men som i den Helige Ande redan är här, dolt men uppenbart för den som fått sina ögon öppnade. I dopet har människan dött och uppstått med Kristus. Detta är långt mer än bildspråk: vi har i verklig mening, inte symboliskt, lagt vår egen död bakom oss och inträtt i det eviga livet! Den tron innebär inte förnekande, den skänker ett hopp som är något annat än en förhoppning. Vi vet alla att döden en dag skall komma och hämta oss, och likväl råder den inte längre över oss efter den natt då Kristus steg ned i dödsriket och nedtrampade döden. Genom Kristi uppståndelse är döden oskadliggjord och i dopet har vi förenats med honom i hans triumf över döden och redan i denna tidsålder blivit delaktiga av det liv som inte kan dö. Det är i denna mening kristendomen, också på ett djupt personligt plan, "börjar med slutet".

I Advent ber vi därför en av det kristna livets viktigaste, och enklaste, böner: "Kom!" Det är den bön som avslutar Uppenbarelsboken och hela Bibeln. "Kom, Herre Jesus!" Han som kommer har redan kommit, men genom att vi nu mer intensivt än vanligt dagligen ber denna bön, kan adventstiden bli en tid när vår längtan efter Gud fördjupas. Adventstidens nåd är en särskild förnimmelse av Herrens närvaro. Han är här, inte som en förhoppning eller ett stycke kunskap, men som den innersta verkligheten i våra liv – Kristus i oss!

*

Först under de två senare adventssöndagarna, den tredje och den fjärde, rör vi oss mot julens egentliga skeende, Guds kommande i världen genom barnet som Betlehems herdar och österns vise faller ned och tillber. Men denna ordning – att vi firar den andra ankomsten före den första under advent – är ett viktigt uttryck för kyrkans eskatologiska kallelse: hon finns i världen för att uppenbara "slutet", det vill säga göra Guds rike närvarande. Något som framför allt manifesteras i hennes gudstjänst. När östkyrkan inleder varje gudstjänst med orden "Välsignat vare Faderns och Sonens och den Helige Andes rike", markeras hur den kristna gudstjänsten börjar med slutet. Acklamationen förkunnar inträdet i Guds rike. Gudstjänsten firas i en ny eon, den innebär ett uppstigande till himlen där vi deltar i den himmelska festen, paradiset måltid på kyrkans och skapelsens åttonde dag. Söndagen som den åttonde dagen föregriper evigheten, gör oss till ögonvittnen till den hemlighet som väntar på andra sidan vår egen död och uppståndelse.

Denna vision av gudstjänsten är livsviktig för att Guds folk skall kunna leva i denna världen, inte bara i tålmodig väntan på slutet, utan för att manifesteras Guds rike. Kyrkan är närvaron av Guds framtid i den här världen. Den som stigit upp till himlen, som vi uppmanas till i varje eukaristifirande – "Upplyft era hjärtan!" – kan inte återvända därifrån utan att vara ett vittne om det rike som skänker syn åt de blinda, frihet för de fångna och förkunnar glädjens bud för de fattiga. Det är firandet av kyrkans gudstjänst som gör den stora skillnaden för om vår tjänst i världen skall präglas av glädje eller av plikt.

Adventstiden är särskilt betydelsefull eftersom kyrkans gudstjänst i en mening alltid, året runt, är en *adventsgudstjänst*. En förkunnelse om att Guds rike är nära, ja, är mitt ibland oss. I den tidigkristna gudstjänsten löd varje söndag Maranatha-ropet urstarkt: ”Du vår Herre, kom! Och i firandet av eukaristin förkunnar vi inte bara Kristi återkomst – vi erfar hur han kommer oss till mötes varje gång bordet dukas. I den heliga måltiden firar vi minnet av Kristi återkomst! Kyrkan, som är det nya Eden, deltar i den fest som hör paradiset till.

*

Sammantaget ser vi alltså hur adventstidens karaktär är att vara en *profetisk* tid under kyrkans heliga år. Anden verkar i hela kyrkoåret, men på ett särskilt sätt i advent. Kristus förebådas alltid av sina profeter. När hans sänder dem vet vi att han är på väg. Detsamma gäller när vi börjar förlora målet ur sikte – då kommer profeterna. De är tecknet vi väntat på: Gud har inte glömt oss! Han ger inte upp om sitt folk. Gråt inte. Hur skulle Gud kunna ångra ett enda av sina löften? Advent är både löftenas och profeternas tid i kyrkoåret. Därför är det också en tid av besinning, av omvändelse, av fasta – en tid när hoppet börjar leva, när anden på nytt blir brinnande. Nu får köttet och vinet vänta, inte av förakt för livets goda, men för att tanken som blivit däst och simmig skall återfå sin klarhet, för att orden, förbrukade och slöa, skall slipas på det heliga Ordets egg och en ny skärpa infinna sig i det talade.

Ökenprofeten Johannes, som framträder *den tredje adventssöndagen*, är en av adventstidens stora gestalter. I hans hand får Andens svärd ett bitt som förfärar och fascinerar. Han är en tagg i köttet och en lisa för själen. Hans ord är fruktansvärda, mer än något vi hört på länge – och ljuvliga, mer än allt annat vi lyssnat till. Hans gåva till oss är besinning, för att vi skall se hur synden får oss att missa målet. Hans ord driver oss att samla ihop vårt utströdda jag inför Herrens ankomst. Hans röst får oss att börja längta som om endast ett är nödvändigt. Ökenprofeten kommer till oss för att nådens bägare skall flöda över. Ty där synden var större, där överflödade nåden än mer.

Den *fjärde söndagen i advent* är i vårt kyrkoår vigd åt Gudsmoern, Maria. I ortodox tradition är henne viktigaste titel *Theotokos*, ordet sammanfattar det unika i uppdraget: Gudaföderska. Maria har åtminstone fem stora fester under året i allmänkyrklig tradition. Den viktigaste är Bebådelsen, firad den 25 mars. Därefter följer Gudsmoerns insomnande, den 15 augusti, Marias födelse, den 8 september och Elisabeths besök hos Maria, firat den 2 juli. Den femte av dessa hör adventstiden till: Jungfru Marias utkorelse firas den 8 december.

Under de första århundradena firades på detta datum Marias avlelse av Joachim och Anna som en fest i kyrkorna i öst. Jesu föräldrar vet vi inget om genom Nya Testamentet, utan de finns omnämnda i andra tidiga kristna skrifter. Där framgår att Anna var barnlös när hon efter en uppenbarelse av en ängel blev havande och födde en dotter. I Bysans inkluderades denna fest under en period bland årets stora liturgiska högtider. När den upptogs i väst på 900-talet gavs den en speciell teologisk tolkning i den Romersk-katolska kyrkan, något som 1854 kulminerade i fastställandet av läran om den obefläckade avlelsen. Innebörden var att Maria föddes obefläckad av arvssynden.

De ortodoxa kyrkorna har inte funnit behov av en liknande dogmatisk definition, knuten till den västliga föreställningen om arvssynden, även om Maria prisas som den rena jungfrun. Marias avlelse är framför allt ett tecken: genom det gudomliga ingripande som krävdes för att hela Anna från hennes barnlöshet, har hela mänskligheten blivit helad från sin ofruktsamhet, orsakad av synden, och blivit det moderliv som kan ta emot Ordets inkarnation. Det är Herren själv, som i sin oändliga barmhärtighet, bereder väg för sitt avgörande ingripande i historien.

I en del kyrkor och kloster, dit hör det välkända Monastero di Bose i Italien, där katoliker, protestanter och ortodoxa firar gudstjänst tillsammans, har man behållit en Mariafest den 8 december men velat undvika spekulativa drag och ge dagen en tolkning på Bibelns grund. Samtidigt har man satt in den i adventstidens eskatologiska sammanhang. Dagen har därför fått firningsämnet "Maria, Sions dotter". I Maria kan vi igenkänna "Sions dotter", som Gamla Testamentet talar om: i Marias lovsång, i Lukasevangeliet, framstår den unga kvinnan från Nasaret som en symbol för Israels fattiga, den lilla kvarleva som Herren i sin kärlek har bevarat åt sig själv för att skänka frälsning åt alla länder.

I Nya Testamentet är Maria också ett tecken på det himmelska Jerusalem, bruden som är smyckad för Herren, sin brudgum, som kommer ner från ovan och samlar hela mänskligheten åt sig i sitt rike. När vi ihågkommer Marias avlelse under den tid på året då vi väntar Herrens återkomst, påminns vi om varje människas kallelse. Den mänskliga kallelse som kommer till uttryck varje gång Israels barn och Kyrkan accepterar att vara den lilla hjorden, som väntar på Messias och hoppas där inget hopp tycks finnas.

Därutöver har alltså Maria i vårt kyrkoår fått en särskild söndag omedelbart innan jul, den sista i adventstiden, då temat är Guds moder. I en tradition där vi länge haft svårt att veta hur vi skall förhålla oss till Maria, är denna söndag en stor gåva och viktig att ta vara på när vi nu med hast närmar oss julen, födelsefesten. Genom att verkligen låta denna söndag vara en färgstark Mariasöndag, med kraftfull betoning på Marias kallelse att vara Guds moder, förbereder vi våra hjärtan att bli det Betlehem där Kristus kan födas. Allt hänger samman. Tonar vi ner Marias roll bleknar inkarnationsundret. Vilket är mest ofattbart? Att barnet som föddes i Betlehem bar Marias gener, eller att den kvinna som födde barnet blev mor till Honom som föder korpens ungar och styr galaxerna?

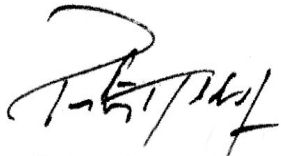
Detta är en söndag när lovsången måste få stort utrymme i kyrkans gudstjänst. Framför allt Marias lovsång, i sin helhet återgiven av Lukas: "Min själ prisar Herrens storhet!" I den lovsång hon brister ut i efter bebådelsen är också Maria profet, och hon sjunger ut sin profetia när Anden kommer över henne. Innan hos sett det med sina ögon, tar hon de stora orden i sin mun: "Han störtar härskare från deras troner och han upphöjer de ringa." I sin ringhet prisar hon Herrens storhet, som om Guds rike redan kommit. Och Riket kommer – med hennes sång! Hon sjunger så att portarna öppnar sig vida och de uråldriga dörrarna slås upp.

Maria är den port genom vilken Kristus träder in i världen. Den är honom vi väntar på, den store Profeten, som den första adventssöndagen rullade upp boken i Nasarets synagoga och läste: "Idag har dessa ord gått i uppfyllelse inför er som hör mig!" Ord som i kyrkans liturgi går i uppfyllelse varje söndag, och för den enskilde bibelläsaren besannas i varje lectio divina!

För den som hör hans röst, har allt det han talar om förverkligats. Det välde som skall uppfylla jorden med fred, fyller nu människohjärtat med frid, för att hon från hav till hav, skall vara ett förebud om ett nådens år från Herren. Därför hastar det i advent. Julskinkan får vänta. Julkoralerna likaså. Först öknen. I denna farliga trakt avslöjas mina djup som ännu inte är uppfyllda av Gud, ännu inte redo att möta Honom. Här drabbar mig äntligen frågan in på bara skinnet: Vad skall jag göra?

Adventstiden är fastetiden som kan bli en nådatid. Inför julen möter oss maningen att sänka tempot, öva långsamhet – just under den tid på året när de yttre omständigheterna gör detta allra svårast för oss. Men det är nu vi måste börja lära oss det, vi kan inte skjuta upp det till senare: Utan fasta, ingen fest. Utan stillhet, ingen förväntan. Utan omvändelse, ingen glädje. Adventstiden ges oss för att vi skall stillna. Återvända till vår väntan. Göra livet till en bön. En öppenhet och en förväntan. Ett "Kom!"

Er förbundne i väntan på Herren

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'T. K. M.' or similar, written in a cursive style.